અધ્યાય ૫૧
ભકતત્રયકથા

શ્રી ગણેશાય નમઃ । શ્રી સરસ્વત્યૈ નમઃ । શ્રી ગુરુભ્યો નમઃ ।
શ્રી કુલદેવતાયૈ નમઃ । શ્રી સીતારામચંદ્રાભ્યાં નમઃ ।
શ્રી સદ્‌ગુરુસાઈનાથાય નમઃ ।

ઉપોદ્‌ઘાત : આપણા સદ્‌ગુરુ, ભકતોના સર્વાધાર, ગીતાના અર્થકાર, સર્વ શક્તિના દેનાર શ્રી સાઈબાબાને ધન્ય છે ! તેમનો સદા વિજય હજો. હે સાઈ, અમારા પર કૃપાદષ્ટિ કરો અને અમે સુખી થઈએ એવી આશિષ વરસાવો. ચંદનવૃક્ષો મલયગિરિ પર પેદા થઈ તાપને નિવારે છે; મેઘ વર્ષા કરી જગતને શીતળ કરે છે; વસંત ઋતુમાં ફૂલ ખિલીને પ્રભુપૂજનમાં કામ લાગે છે. એ જ પ્રમાણે શ્રી સાઈબાબાની કથાઓ વાંચકોને દિલાસો તથા આરામ દેવા સારુ જ ઉદ્‌ભવી છે. શ્રી બાબાની કથાના વકતા તેમજ શ્રોતા બન્ને નસીબવંત પાવન બને છે. તેથી વકતાના વદનને તથા શ્રોતાના કાનને ધન્ય છે ! એટલું તો ચોક્કસ છે કે સેંકડો ઉપાય તથા સાધના કર્યા છતાં જ્યાં સુધી કૃપાળુ સદ્‌ગુરુ આપણા પર આશીર્વાદ ન વરસાવે ત્યાં લગી જીવનના આધ્યાત્મિક હેતુ સફળ થતા નથી. તેની અજબ દૃષ્ટાંતરૂપ નીચેની કથા વાંચો :

કાકાસાહેબ દીક્ષિત (સને ૧૮૬૪ - ૧૯૨૫) : શ્રી હરિસીતારામ ઉર્ફે કાકાસાહેબ દીક્ષિત મધ્ય પ્રાંતમાં ખંડવાના વડનગરા નાગર બ્રાહ્મણ કુટુંબમાં સને ૧૯૬૪માં જન્મ્યા હતા. તેમણે પ્રાથમિક કેળવણી ખંડવામાં તેમજ હીંગણઘાટમાં લીધી અને માધ્યમિક કેળવણી નાગપુરમાં લીધી. ઊંચી કેળવણી માટે મુંબઈ આવી પ્રથમ વિલ્સન કૉલેજમાં અને પછી એલ્ફિન્સ્ટન કૉલેજમાં અભ્યાસ કર્યો. સને ૧૮૮૩માં ગ્રૅજ્યુએટ થયા પછી તેમણે એલ.એલ.બી. તથા સૉલિસિટરની પરીક્ષા પાસ કરી અને સરકારી સોલિસિટર મેસર્સ લિટલ ઍન્ડ કું.ની પેઢીમાં નોકરી કરી. પછીથી તેમણે સ્વતંત્ર સૉલિસિટરની પેઢી ખોલી.

સને ૧૯૦૯ અગાઉ કાકાસાહેબ દીક્ષિતે બાબાનું નામ સાંભળ્યું નહોતું. અને પછી અલ્પ સમયમાં જ તે બાબાના ભકત બન્યા. પોતે લોનાવલા રહેતા હતા ત્યારે જૂના મિત્ર શ્રી નાનાસાહેબ ચાંદોરકર તેમને મળવા આવ્યા. બન્ને જણે વિવિધ વાતો કરી. કાકાસાહેબ લંડનમાં હતા ત્યારે એક ટ્રેનમાં ચડતાં પગ સરકી જવાથી પડી ગયા હતા, જેથી પગે ઇજા થયેલી. એ અકસ્માતની વાત કાકાસાહેબે કરી. સેંકડો ઉપાય કર્યા છતાં કશો ફાયદો થયો નહી. ત્યારે નાનાસાહેબે કહ્યું, ''જો તમારા આ પગની ખોડ ને પીડા મટાડવા માગતા હો તો મારા સદ્‌ગુરુ સાઈબાબાને મળો. તેમના સત્સંગથી તમારા તનની એકલાની નહિ પણ મનની ખોડ પણ તેઓ દૂર કરશે.'' આમ તેમણે સાઈબાબાની ઘણીયે વાતો કરી અને છેવટે બાબાનો આ સિદ્ધાન્ત પણ કહ્યો કે ''પગે દોરો બાંધેલ ચકલીની માફક હું દૂર દૂર સાત સમુદ્ર પારથી પણ મારા માણસને મારા પાસે ખેંચી લાવું છું.'' તેમણે એ પણ સ્પષ્ટ કર્યું કે ''તમે બાબાના માણસ નહિ હો તો તમને તેમનું આકર્ષણ જ થશે નહિ અને બાબાનાં દર્શન જ કરી શકશો નહિ.' આ સર્વ વાત સાંભળી કાકાસાહેબ રાજી થયા અને નાનાસાહેબને કહ્યું, ''બાબા પાસે જઈ હું તેમનાં દર્શન કરીશ અને આ એકલા પગની જ નહિ પણ મારા ચંચળ મનની ખોડ પણ સુધારવા હું બાબાને પ્રાર્થના કરીશ અને અખંડ સુખ માગીશ.''

કેટલૉક સમય બાદ કાકાસાહેબ મુંબઈ ધારાસભાના સભ્યપદ માટે મત મેળવવા સારુ અહમદનગર ગયા અને ત્યાં કાકાસાહેબ સરદાર મિરીકરને ત્યાં ઉતર્યા. આ મિરીકરના પુત્ર સરદાર બાળાસાહેબ મિરીકર કોપરગામના મામલતદાર હતા અને ઘોડાના પ્રદર્શનના કામને અંગે એ વખતે અહમદનગર આવ્યા હતા. ચૂંટણીનું કામ પૂરું થઈ રહ્યા પછી કાકાસાહેબ દીક્ષિતની ઇચ્છા શિરડી જવાની હતી. તેથી કાકાને માર્ગદર્શન કરે તેવા કોઈ માણસની જોડે તેમને મોકલવા એ બાબત મિરીકર પિતા-પુત્ર બન્ને વિચાર કરતા હતા. ત્યાં જ સાઈબાબાએ જ જાણે તેમના સત્કારની તૈયારી કરી. અહમદનગરમાં શામાના સસરા રહેતા હતા. તેનો તાર શામા પર આવ્યો કે 'તમારાં સાસુ બહુ માંદાં છે. માટે તમે પત્નીને તેડી બન્ને જણ મળવા માટે જલદી આવો.' બાબાની

રજા લઈ શામા શિરડીથી નીકળી અહમદનગર આવ્યા અને સાસુને મળ્યા. તેમની તબિયત સુધરતી ગઈ અને તે સાજા થયા. પેલું પ્રદર્શન જોવા જતાં માર્ગમાં શામાને નાનાસાહેબ પેંડસે તથા અપ્પાસાહેબ ગદ્રે મળ્યા અને તેમણે સરદાર મિરીકરને ત્યાં જઈ કાકાસાહેબ દીક્ષિતને મળીને તેમને શિરડી સાથે તેડી જવાની વાત કરી. શિરડીથી શામા આવ્યા છે, આ ખબર દીક્ષિતને તેમજ મિરીકરને પણ મળી હતી. સાંજે શામા મિરીકરને ઘેર આવ્યા ત્યારે તેમને કાકાસાહેબ દીક્ષિતની ઓળખાણ કરાવી. બધાંએ મળી નક્કી કર્યું કે રાત્રે દસની ગાડીમાં કોપરગાવ જવા માટે શામાએ કાકાસાહેબ દીક્ષિતને સાથે લઈને નીકળવું. આ નક્કી થયા પછી વળી એક ચમત્કાર થયો. પડદો ઢાંકેલી બાબાની મોટી છબી બાળાસાહેબ મિરીકરે કાકાસાહેબને બતાવી. જેમને મળવા પોતે શિરડી જનાર છે તે પોતે જ છબીરૂપે અહીં જ પધાર્યા છે એ જોઈ તેને અચંબો થયો. એથી તેમનું દિલ આર્દ્ર બન્યું અને છબીને સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. આ છબી મેઘાએ મઢાવી હતી. તેના પરનો કાચ તૂટી ગયો હતો. તેથી નવો કાચ બેસાડવા માટે તે અહમદનગર મિરીકર પર મોકલી હતી. નવો કાચ નંખાવી તે તૈયાર થઈ આવેલ હતી. તેથી એ છબી પણ શામા જોડે મોકલવાનું નક્કી થયું.

ટ્રેનના ટાઇમ પહેલાં તેઓ સ્ટેશન પર આવ્યા અને ટિકિટો લીધી. ગાડી આવી તો તેમાં સેકન્ડ કલાસનો ડબો ચિક્કાર હતો. સુભાગ્યે આ ગાડીનો ગાર્ડ કાકાસાહેબનો ઓળખીતો નીકળ્યો. તેથી તેણે તેમને ફર્સ્ટ કલાસમાં બેસાડ્યા. આમ આરામથી મુસાફરી કરી તેઓ કોપરગાવ ઉતર્યા. એવામાં કોપરગાવ સ્ટેશન પર શિરડી જવા માટે ઉતરેલા નાનાસાહેબ ચાંદોરકર પણ તેમને મળી ગયા. એ જોઈ બધાંના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. કાકાસાહેબ તથા નાનાસાહેબ એકબીજાને ભેટી પડ્યા અને પછી કોપરગાવની ગોદાવરી નદીમાં સ્નાન કરી તેઓ શિરડી જવા નીકળ્યા. ત્યાં પહોંચી બાબાનાં દર્શન કર્યાં. કાકાસાહેબનું અંતર દ્રવ્યું ને આંખમાં હર્ષાશ્રુ વહેવા લાગ્યાં. એટલે બાબા બોલ્યા : 'હું તારી જ રાહ જોતો હતો. તને તેડવા સારુ તો શામાને અગાઉથી નગર મોકલ્યો.''

પછી તો બાબાના સત્સંગમાં કાકાસાહેબ ઘણા વર્ષ રહ્યા. શિરડીમાં તેમણે વાડો બંધાવ્યો; અને ઘણુંખરું કાયમી નિવાસ જ ત્યાં કર્યો. તેમને થયેલાં બાબાનાં દૃષ્ટાંત એટલાં બધાં છે કે એ સર્વનું વર્ણન જ સંભવિત નથી. એ માટે સાઈલીલા માસિકના વર્ષ ૧૨ના અંક ૬ થી ૯ સુધીનો કાકાસાહેબ દીક્ષિતનો જ ખાસ અંક વાંચકોને વાંચી જવાની ભલામણ કરીએ. અહીં માત્ર એક જ વાત આપીને આ વૃત્તાંત પૂરો કરીએ. છેવટે બાબાએ કાકાને એવું કહીને સાંત્વન આપેલું કે 'હું તને વિમાનમાં લઈ જઈશ,' મતલબ કે સુખદ મૃત્યુ આપીશ. અને આ વાત સાચી પડી. સને ૧૯૨૬ના જુલાઈની પાંચમી તારીખે તે મારી જોડે ટ્રેનમાં મુસાફરી કરતા હતા અને અમે બન્ને સાઈબાબાની જ વાતો કરતા હતા. એવામાં શ્રી સાઈબાબાના ધ્યાનમાં તે ઊંડા ઊતરી ગયા હોય એમ લાગ્યું. એકાએક તેમની ડોક મારા પર નાંખી દીધી અને મુદ્દલે દુ:ખ કે પીડા વિના સ્વર્ગે સંચર્યા.

શ્રી ટેમ્બેસ્વામી : સંતો એકબીજાને બંધુ માફક કેવા પ્રેમથી ચાહે છે તે કથા હવે આપણે જોઈએ. ટેમ્બેસ્વામી નામે ઓળખાતા એક વાસુદેવાનંદસરસ્વતી આંધ્રમાં ગોદાવરી કાંઠે રાજમહેન્દ્રીમાં રહેતા હતા. એ સનાતની, જ્ઞાની, પ્રભુ દત્તાત્રેયના યોગી ભક્ત હતા. નિઝામ રાજ્યના નાંદેડ શહેરના એક વકીલ શ્રી પુંડલીકરાવ મિત્રોને તેડી તેમને દર્શને ગયા. વાતચીત દરમ્યાન અચાનક જ શિરડી તથા સાઈબાબાનાં નામ આવ્યાં. બાબાનું નામ સાંભળતાં જ સ્વામીએ બન્ને હાથ જોડી નમન કર્યું. એક શ્રીફળ લઈ પુંડલીકરાવને આપીને કહ્યું: ''મારા બંધુ સાઈને મારા પ્રણામ કહેજો અને આ શ્રીફળ તેમને અર્પણ કરજો. કહેજો કે મને કદી ન ભૂલતા, મારા પર સદા પ્રેમ રાખે એવી વિનંતી કરજો. સામાન્ય રીતે અમે સ્વામી એકબીજાને પ્રણામ પાઠવતા નથી. પણ સાઈ તો અજબ અપવાદરૂપ છે.'' અને પુંડલીકરાવે આ શ્રીફળ તથા સંદેશો બાબાને પહોંચાડવાનું કબૂલ કર્યું. સ્વામીએ સાઈબાબાને બધું કહ્યું તે બરોબર છે. કેમ કે જેમ એ સ્વામી રાતદિવસ સનાતની પદ્ધતિએ અગ્નિહોત્ર રાખતા હતા તેમ સાઈબાબા પણ મસીદમાં ધૂણી-અગ્નિહોત્ર અહર્નિશ રાખતા હતા.

એ પછી એક માસ બાદ પુંડલીકરાવ મિત્રો જોડે શ્રીફળ લઈને શિરડી જવા નીકળ્યા અને મનમાડ આવ્યા. તરસ્યા હતા, તેથી વહેળા પર પાણી પીવા ગયા. પણ ભૂખ્યા પેટે પાણી ન પીવાય એવું જાણી તેમણે નાસ્તા માટે થોડો ચેવડો લીધો. પણ તે બહુ તીખો હતો. તેથી શ્રીફળ વધેરીને તેના ટુકડા મિશ્ર કરવાની કોઈએ સૂચના કરી. એથી શ્રીફળ વધેર્યું અને ચેવડો સ્વાદદાર બનાવ્યો. કમનસીબે સ્વામીએ બાબાને ધરવા માટે આપેલું જ શ્રીફળ અહીં વધેર્યું હતું. એ પછી આ બધા શિરડી પહોંચ્યા ત્યારે પુંડલીકરાવને તે શ્રીફળ સાંભર્યું. પણ તે તો વધેરીને વાપરી નાખ્યું હતું તેથી તેને ચિંતા થવા લાગી. ડરતા-ધ્રુજતા શિરડી આવી બાબાનાં દર્શને ગયા. સ્વામીના શ્રીફળનો બિનતારી સંદેશો બાબાને મળી ગયો હતો. તેથી પોતાના બંધુની સોંપેલી વસ્તુ આપવા બાબાએ પુંડલીકરાવને આજ્ઞા કરી. પુંડલીકરાવે તો બાબાનાં ચરણ પકડ્યાં અને પોતાની બેદરકારી તથા ભૂલ કબૂલ કરી પસ્તાવો કરતાં ક્ષમા માગી અને તેને બદલે બીજું શ્રીફળ ધર્યું. પણ બાબાએ તે સ્વીકારવા ના પાડી અને બોલ્યા, ''મારા બંધુના મોકલેલા શ્રીફળનું મૂલ્ય આ શ્રીફળ કરતાં ખૂબ વધારે છે ! તેને તોલે કંઈ ન આવે. હવે તેની ચિંતા કરીશ મા. મારી ઇચ્છાથી જ તેમણે તે શ્રીફળ તને સોંપ્યું હતું અને મારી ઇચ્છાથી જ માર્ગમાં તેં તે વધેર્યું. આ કર્મનું કર્તાપણું તું કેમ માથે ઓઢી લે છે ? સત્કર્મ અગર દુષ્કર્મ આચરતાં કર્તાપણાની બુદ્ધિ જ ન રાખવી. કોઈ બાબતમાં અહંકાર કે અહંત્વ ન રાખવું. તો જ આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ ઝડપથી થશે.'' આમ બાબાએ અમૂલ્ય આધ્યાત્મિક બોધ આપ્યો.

બાલારામ ધુરંધર (સને ૧૮૭૮ થી ૧૯૨૫) : બાલારામ ધુરંધર મુંબઈ સાંતાક્રુઝના રહીશ, પાઠારે પ્રભુ કોમના હતા અને મુંબઈ હાઈકોર્ટના ઍડવૉકેટ હતા. સરકારી લૉ સ્કૂલના પોતે પ્રિન્સિપાલ પણ હતા. આખું ધુરંધર કુટુંબ પવિત્ર ને ધાર્મિક છે. તેમણે ગીતા, જ્ઞાનેશ્વરી અને એવા બીજા તત્ત્વજ્ઞાનના ગ્રંથોનો સારો અભ્યાસ કર્યો હતો. પંઢરપુરના વિઠોબાના તે ભક્ત હતા. સને ૧૯૧૨માં તે સાઈબાબાના સમાગમમાં આવ્યા. એ અગાઉ છ માસ પહેલાં તેના

ભાઈ બાબુલજીએ તથા વામનરાવે શિરડી જઈ બાબાનાં દર્શન કર્યાં હતાં. ત્યાંથી પાછા આવીને બાબાના મીઠા અનુભવોની વાતો તેમણે શ્રી બાલારામ તથા બીજા પાસે કરી. તેથી બધાએ શિરડી જવાનો અને બાબાના દર્શન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. એ સૌ શિરડી પહોંચ્યા તે અગાઉ જ બાબાએ તે દહાડે કહેલું, ''આજે મારા દરબારમાં ઘણા માણસો આવે છે.'' બાલારામે તો આ બાબતની કોઈ ખબર આપ્યા નહોતા છતાં બાબાએ એ વાત અગાઉથી જાણીને કહી હતી. એવું સાંભળી ધુરંધર ભાઈઓને અચંબો થયો. તેમણે આવીને બીજા લોકો જોડે બાબાને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યા અને વાતો કરતા બેઠા. બાબા બોલ્યા, ''આ મારા દરબારના માણસો છે. મેં પહેલેથી જ વાત કરી હતી.'' એ પછી ધુરંધર ભાઈઓને કહ્યું, ''આપણે તો છેલ્લી સાઠ પેઢીથી એક-બીજાની ઓળખાણ છે.'' આ ધુરંધર ભાઈઓ નમ્ર ને વિવેકી હતા. સૌ હાથ જોડી બાબાના ચરણ સામું જોઈને ઊભા રહ્યા. આંખમાં હર્ષાશ્રુ હતાં; દેહ પર રોમાવલિ ખડી થઈ હતી; અને ગળું રુંધાયું હતું. એવા સર્વ આત્મિક ભાવથી તેમનાં અંતર દ્રવતાં હતાં. તેમને પરમ આનંદ થયો. ત્યાંથી ઉતારે જઈને જમ્યા અને થોડો આરામ લીધા પછી પુનઃ મસીદમાં ગયા. બાલારામ બાબા પાસે બેસી તેમના પગ દાબવા લાગ્યા. બાબા ચલમ પીતા હતા. તે ચલમ તેને આપી પીવાની આજ્ઞા કરી. બાલારામને બીડી કે હુક્કો પીવાની ટેવ નહોતી. છતાં તેમણે ચલમ હાથમાં લઈ મુસીબતથી પીધી અને માનપૂર્વક પાછી આપી. બાલારામ માટે એ મંગળકારી ક્ષણ હતી. છ વર્ષથી તેને દમનું દર્દ હતું. આ ચલમ પીવાથી તે મટી ગયું અને તેની કશી પીડા રહી નહિ. લગભગ છ વર્ષ બાદ બાબાની મહાસમાધિના અરસામાં ફરીથી એ વ્યાધિનો ઉથલો મારેલો, પણ તરત આરામ થયો હતો ધુરંધર કુટુંબ ગુરુવારે જ શિરડી આવ્યું હતું. તેથી એ જ રાત્રે ચાવડી સરઘસના દર્શનનો લાભ તેમને મળ્યો હતો. ચાવડીમાં આરતી વેળાએ બાબાના મુખપર પાંડુરંગનું તેજ બાલારામે દીઠું. બીજે દહાડે પરોઢિયામાં કાકડઆરતી વખતે પણ એ જ તેજ. પોતાના પ્રિય ઇષ્ટદેવ પાંડુરંગનો ઝગઝગાટ બાલારામે પુનઃ બાબાના મુખ પર દીઠો.

શ્રી બાલારામ ધુરંધરે મરાઠીમાં મહારાષ્ટ્રના સંત તુકારામનું ચરિત્ર લખ્યું છે. પણ તે છપાઈને પ્રકટ થાય ત્યાં સુધી તેઓ જીવ્યા નહિ. તેમના ભાઈઓએ તે સને ૧૯૨૮માં પ્રકટ કર્યું. આ પુસ્તકના પ્રારંભમાં બાલારામના જીવન સંબંધે આપેલી ટૂંકી નોંધમાં બાલારામની શિરડીયાત્રાનું જે વર્ણન આપ્યું છે તે પરથી ઉપરની હકીકતને સંપૂર્ણ ટેકો મળે છે.

સ્વસ્તિ શ્રી સંતસજ્જનપ્રેરિતે ભકત હેમાડપંત વિરચિતે
શ્રી સાઈસમર્થ સચ્ચરિત્રે 'ભકતત્રયકથા'
નામ એકાવનમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ।
। શ્રી સદ્‌ગુરુસાઈનાથાર્પણમસ્તુ । શુભં ભવતુ ।